

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.09 (477.83)

Р. А. ФЕДОРИЩАК

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИРОНА КОРДУБИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Проаналізовано педагогічну діяльність М. Кордуби в роки Другої світової війни та повоєнної відбудови. Висвітлено особливості його викладацької праці в Холмській і Львівській гімназіях та Львівському університеті. Розглянуто діяльність вченого щодо створення українських підручників для середньої та вищої школи. Зроблено висновок про важливість внеску М. Кордуби в українське освітнє життя 40-х років ХХ ст.

Ключові слова: М. Кордуба, Холмська гімназія, Львівська гімназія, Львівський університет.

Р. А. ФЕДОРИЩАК

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИРОНА КОРДУБЫ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ И ПОСЛЕВОЕННОГО ОБУСТРОЙСТВА

Исследована педагогическая деятельность М. Кордубы в годы Второй мировой войны и послевоенного обустройства. Освещено его преподавательскую деятельность в Холмской и Львовской гимназиях и Львовском государственном университете. Рассмотрена деятельность ученого по написанию украинских учебников для средней и высшей школы. Сделан вывод о важности вклада М. Кордубы в украинскую педагогическую жизнь 40-х годов ХХ в.

Ключевые слова: М. Кордуба, Холмская гимназия, Львовская гимназия, Львовский государственный университет.

R. L. FEDORYSHCHAK

PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF MYRON KORDUBA DURING THE SECOND WORLD WAR AND POST-WAR RECONSTRUCTION

Pedagogical activities of Myron Korduba during the Second World War and post-war reconstruction is analyzed in the article. The specific features of his teaching work in Kholm gymnasium, Lviv gymnasium and Lviv State University is described. Activities of the scientist to create an Ukrainian textbooks for middle and high school is considered. The conclusion about the importance of the M.Korduba contribution in Ukrainian educational life of 1940-ies is made.

Keywords: M. Korduba, Kholm gymnasium, Lviv gymnasium, Lviv State University.

Видатний український історик, письменник та суспільно-політичний діяч Мирон Кордуба до сьогодні надзвичайно малознаний як педагог. Дослідники тільки розпочинають всебічне осмислення педагогічної складової його багатогранної натури, попри те, що все своє життя вчений присвятив викладанню в середніх та вищих школах. Найменше ми поінформовані про педагогічну діяльність М. Кордуби в роки Другої світової війни та повоєнної відбудови, що були сповнені особливого трагізму для вченого, врешті як і для всього українського народу. З огляду на це вважаємо за необхідне реконструювати особливості педагогічної праці М. Кордуби в 1939–1947 рр.

Згаданій проблемі відведено лише декілька згадок в працях Я. Дашкевича, Я. Серкіза та В. Чорнія [3; 16–19]. Втім, ці дослідники зосереджувалися лише на поодиноких її аспектах, комплексного аналізу в педагогічній історіографії тема так і не отримала.

З огляду на недостатнє її опрацювання в педагогічній та історіографічній літературі **метою статті** є всебічна реконструкція науково-педагогічної праці М. Кордуби в роки Другої світової війни та повоєнної відбудови.

Початок Другої світової війни М. Кордуба зустрів у столиці Польщі, де працював професором Варшавського університету. Окупувавши країну, нацисти закрили всі вищі навчальні заклади, тож історика було позбавлено засобів існування. Постійно відчуваючи загрозу з боку німецьких властей, М. Кордуба вирішив повернутися до Львова. Втім дорога до столиці Східної Галичини через воєнну хуртовину виявилася нелегкою. Багато друзів ученого намагалися знайти хоч якусь роботу для нього. Найбільш привабливою для М. Кордуби виявилася пропозиція від сина відомого українського мецената та просвітнього діяча Є. Чикаленка – Левка. Він писав до галицького педагога: «Вищі влади дозволили одчинити в Холмі державну гімназію. Наплив учнів такий великий, що деяких класів буде по три відділи. Потребуємо істориків. Чи погодились би Ви викладати? Будете мати 23 лекції. При оплаті буде узгляднена і вислуга літ і попередній заробіток Ваш, як професора університету. Коли дасте згоду або ні, то телеграфуйте...». Про згоду М. Кордуби викладати історію України в Холмській українській гімназії тодішній її директор М. Білик писав: «Це для гімназії великий здобуток і що Холм буде мати це щастя, що п. Професор в ньому (на якийсь переходовий час) поселяться» [16, с. 182].

М. Кордуба прийняв пропозицію і поселився в Холмі, де у вересні 1940 р. почала працювати Державна українська гімназія. Один із її випускників Т. Сай так характеризував свою Alma Mater: «Це був класичний коєдукаційний тип середнього навчального закладу, в якому домінувало вивчення української мови й літератури, історії України, латинської, грецької та німецької мов. Крім цих дисциплін, у навчальному плані були історія Стародавнього Риму, Єгипту, Греції та Середньовіччя, основи світової літератури, загальна географія, біологія, математика, фізика, хімія, наука мистецтва, музика й співи, ручні роботи та руханка (фізкультура). До провідних навчальних предметів належала також релігія» [14, с. 14].

Саме в цій гімназії, що стала флагом відродженого українського шкільництва на споконвічній українській землі, визначний педагог викладав історію України та всесвітню історію з вересня 1940 р. до листопада 1941 р. [15, с. 6–11]. З огляду на воєнні події, до нашого часу не дійшла освітня документація Холмської гімназії і ми не можемо відтворити нюансів педагогічної роботи в ній М. Кордуби. Однак, спогади його учнів дозволяють аргументовано твердити, що вчений переніс до стін гімназії свій колосальний педагогічний досвід, набутий у попередні десятиліття. Один з учнів М. Кордуби, згадуючи свого професора, писав: «Високої оцінки заслуговує діяльність викладача історії України професора Мирона Кордуби, який завжди проводив заняття на належному науковому рівні. За своїм змістом та об'ємом вони сягали сучасного вузівського рівня. За основу бралися праці нашого земляка професора Михайла Грушевського. В курсі історії Риму та Греції нам особливо полюбилися міфологія та легенди» [14, с. 16].

Літній педагог, один з найбільш шанованих українських інтелектуалів того часу, М. Кордуба став своєрідною зіркою у середовищі педагогів Холмської гімназії. Учні згадували про видатного вченого як дуже солідну, ерудовану, інтелігентну людину, котра вміла викликати і підтримувати інтерес аудиторії до свого навчального предмета, демонстрував високу культуру мови, дбав про належну якість викладання, виявляв доброзичливість і такт у ставленні до учнів, зацікавленість у їх успіхах, дотримувався об'єктивності в оцінці знань, забезпечував потрібну вимогливість. Педагог служив учням зразком у поведінці, тактовності, особистій культурі, зовнішньому вигляді. Через це до М. Кордуби учні ставилися завжди шанобливо і часто навіть з відчуттям немалої дистанції у спілкуванні [14, с. 21]. Згадуючи своїх учителів, один з колишніх учнів гімназії згадував: «Наші викладачі і вихователі були ними за покликанням, їх роботу з учнями пронизувала відданість справі. Це було горіння, тепло якого передавалося юним серцям вихованців. Я не чув, щоб хтось із колишніх учнів гімназії висловив про наших учителів іншу думку, окрім схвальної. Вони були для нас і зразками ввічливості, культури поведінки» [13, с. 39].

На уроках історії, як відзначали учні Холмської гімназії, М. Кордуба робив акцент на виховному впливі знань про минуле рідного народу. В умовах чергового переділу політичної

мапи Європи він слушно вважав, що виховання патріотизму та прищеплення цінностей соборності всіх українських земель є найбільш потрібними для молодого покоління в ситуації втрати звичних світоглядних орієнтирів. Щирі слова досвідченого педагога та видатного історика про необхідність дієво любити свою Батьківщину його учні пам'ятали через багато років. Так, одним з них В. Піскорський писав: «Мене особисто дуже захоплювала історія України, особливо її драматичний період – козаччина, про яку блискуче розказував професор Мирон Кордуба» [12, с. 76].

Важливим було й те, що сама молодь, слухаючи виклади професора, найбільше зацікавлено сприймала його слова про велич культури українського народу та його славне минуле, що мало стати підставою до національного відродження. Ще один випускник гімназії – згодом відомий український вчений, В. Панасюк згадував: «Усім нам, гімназістам Холмської гімназії, поталанило в тому, що нашими вчителями-професорами були люди-особистості, які поєднували в собі високу кваліфікацію педагога і готовність жертвовно служити інтересам українського народу. Цікаво викладав історію України професор Мирон Кордуба. Його лекції у значній мірі формували в нас погляди на наше минуле, нашу державність, ми довідалися про великих і славних мужів України. Все це було для нас уперше і глибоко западало в серце» [11, с. 35].

Разом із класно-урочними формами навчальної діяльності М. Кордуба практикував позаурочні заняття і місто Холм. Адже колишній стольний град князя Данила Галицького містив величезну кількість історичних пам'яток, що промовляли до гімназистів своїм старовинним колоритом. З огляду на це педагог нерідко практикував екскурсії краєзнавчого характеру, з властивою йому ерудицією оповідаючи учням про оточуючі їх пам'ятки періоду найбільшої величі українського народу. Ці екскурсії відклалися у пам'яті учнів на багато років. Вже у наш час Я. Дедик згадував: «Мирон Кордуба викладав історію в нашій гімназії в старших класах. Його лекції завжди користувались незмінним авторитетом серед учнів гімназії. Він ходив з нами в походи до веж князя Данила, які були на відстані 4–12 км від міста» [8, с. 93].

У Холмській гімназії М. Кордуба показав себе також проникливим психологом, що з висоти власного життєвого досвіду намагався зрозуміти душевний стан кожної дитини. Його вроджена толерантність і чуйність у ставленні до колег і гімназистів викликала щире повагу до нього з боку оточення. Один з його учнів пізніше з пієтетом писав: «Професор-історик Мирон Кордуба уроків проводив мало, але якою пошаною користувався, яким авторитетом і не тільки у нас, учнів, а й серед викладачів і взагалі старшого покоління! Це була старша вже людина (приблизно 65 років) і вважався патріархом серед наших професорів. А як він прекрасно розумів наш психічний стан, наші душі!» [2, 99].

Цікаво, що, попри нетривалий час викладання у Холмській гімназії, М. Кордуба запам'ятався більшості гімназистів, що крізь десятиліття пронесли спогади про небуденну особистість їхнього педагога. У всіх спогадах учнів, котрі дійшли до нас у збірці «Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті», видатний історик постає своєрідним ідеальним типом учителя, що освітні права дітей ставить понад усе. Тогочасний збірний образ Кордуби-педагога вдало підсумувала в своїх спогадах одна з його учениць Я. Штик-Шутер: «Професор Кордуба був уже старшим чоловіком і дещо недочував і висловлював своє незадоволення лише тоді, коли учні (спеціально) дуже тихо відповідали. Це був класичний приклад передвоєнного гімназійного професора, бо викладав цікаво, був високоерудований, строгий, але справедливий» [20, с. 144].

Незважаючи на воєнне лихоліття, М. Кордуба не залишав своїх дидактичних планів, пов'язаних із написанням українських шкільних підручників. На початковому етапі війни до вченого звернувся представник «Українського видавництва» у Кракові І. Раковський з пропозицією створити шкільний підручник з історії. Погодившись на цю пропозицію, професор разом з тим виклав власне бачення ситуації, що склалася в українському підручникотворенні у той час: «На мою думку, підручник всесвітньої історії пильніший; української можнаб, покищо, вчити на підставі вже існуючих нарисів (Грушевського, Томашівського, Терлецького і др.), а зі всесвітньої нема нічого. На початок я піднявбися написати підручник середньовічної історії; старинна може подождати» [9, с. 215]. На жаль, через воєнні події вченому не вдалося реалізувати цих творчих планів.

На початку грудня 1941 р. життєві обставини вкотре змусили М. Кордубу змінити місце праці, адже життя у Холмі через терористичні акції польських боївків, що винищили українську інтелігенцію, ставало дедалі більш небезпечним. Тож педагог перебирається до окупованого німцями Львова. Певний час учений працює в бібліотеці НТШ, але згодом вирішує віддати свій педагогічний досвід українській громаді. Відтак педагог вчителює спершу у другій, опісля в першій українських гімназіях Львова [17]. Внаслідок військових подій викладацький склад у цій гімназії був унікальним і складався з багатьох визначних учених. Учень Львівської гімназії онук М. Кордуби Б. Білинський згадував: «Львівська гімназія того часу була особливим явищем: учні, чи як тоді нас називали «студенти», – це були діти віком від 10 до 18 років, навчали ж нас дійсні університетські професори, які після закриття університету залишилися без роботи. Ми дуже рано відчули на собі вплив дійсно інтелектуальних величин» [1, с. 374].

До нас дійшло дуже мало джерельного матеріалу, що міг би висвітлити особливості педагогічної роботи М. Кордуби в окупованому німцями Львові. Тож і в цьому випадку мемуари – єдині свідчення педагогічної праці вченого. Його учень, згодом знаний український історик Я. Дашкевич згадував, що: М. Кордуба викладав історію академічним стилем і вимоги ставив високошкільні. Склавав невеличкий план класу: де хто сидить, та викликав для відповіді до свого столу за цим планом, записуючи оцінки дуже дрібним почерком до свого професорського нотатника. Вже погано чув, тому, слухаючи відповіді гімназистів, прикладав долоню до вуха. Ми, учні, добре знали, ким є професор, бо в книгарнях продавалися тоді його недавно видані праці [4, с. 223].

Після звільнення радянськими військами Львова від німецької окупації педагогічна доля М. Кордуби вкотре зазнала різкого повороту. Відчуваючи значний кадровий голод, нова влада запрошує вченого на педагогічну та адміністративну працю у Львівський університет. Багатолітня мрія М. Кордуби викладати в головному вищому навчальному закладі Західної України, про котру він неодноразово писав у щоденнику та в листах до друзів, врешті збулася. Щоправда, радянські ідеологи перетворили цю мрію на чергове життєве випробування.

Оскільки М. Кордуба всі свої наукові ступені та вчені звання здобув у системі західноєвропейських освітніх традицій, йому довелося підтверджувати отримані раніше педагогічні кваліфікації. Звернення історика про присвоєння йому вченого звання професора було подане до радянської Вищої атестаційної комісії ВАК одразу після влаштування в університет. Однак, з незрозумілих причин це подання було втрачене і вченому вдруге довелося розпочинати процедуру нострифікації своїх дипломів. Розгляд цих документів тривав кілька років. За іронією долі, ВАК присудила йому ступінь доктора історичних наук і вчене звання професора 28 червня 1947 р., коли вченого вже майже два місяці не було в живих [5, арк. 60].

7 серпня 1944 р. М. Кордубу призначили виконуючим обов'язки завідуючого кафедри історії України Львівського університету, а з вересня 1945 р. – завідувачем кафедри південних і західних слов'ян. В радянському університеті, що отримав ім'я Івана Франка, педагог викладав декілька нормативних і спеціальних курсів. Очолюючи короткий час кафедру історії України, М. Кордуба нетривало викладав також курс історії України. До нашого часу в архіві історика зберігся конспект лекцій з цієї дисципліни. Його структура і зміст були позначені обов'язковими ідеологічними вимогами нової радянської влади. У вступній лекції ми бачимо ритуальне цитування класиків марксизму [6, арк. 1–2]. Та це не завадило педагогу в подальших лекціях розглядати ключові події та факти українського минулого з погляду пануючих в українській науці першої половини ХХ ст. теорій та гіпотез.

На III і IV курсах педагог читав спецкурси: «Історія західних слов'ян в добу Перемислидів і П'ястів» та «Історія Галицько-Волинського князівства» [7, арк. 3]. Годинний обсяг їх був доволі значним. Так, перший спецкурс викладалася у форматі 50 лекційних і 10 семінарських годин. Форма контролю передбачала іспит. Ці дисципліни були позбавлені обов'язкового ритуального марксистського антуражу та зосереджувалися винятково на науковій проблематиці, що нею в останні роки свого творчого життя займався історик. Прикметно, що вчений не поступався науковим сумлінням при викладанні цих предметів: у списку рекомендованої літератури в навчальному плані дисципліни ми зовсім не бачимо обов'язкових для того часу праць марксистських ідеологів. Навпаки, М. Кордуба радить своїм студентам для

вивчення проскрибовані радянською ідеологією твори свого вчителя М. Грушевського, а також видатних західноукраїнських, польських і західноєвропейських славистів, чиї імена були затавровані як класово ворожі у радянському суспільствознавстві.

Зміст семінарських занять розумівся визначним педагогом у класичному для дидактики того часу дусі як скрупульозне вивчення та обговорення історичних джерел. Наприклад, на семінарах з курсу «Історія південних і західних слов'ян» передбачалося вивчення найдавніших хронік польського та українського походження та їх всебічний аналіз з урахуванням тривалої історіографічної традиції. При цьому значна частина часу відводилася на самостійну роботу студентів – кожен повинен був підготувати науковий реферат про одну з найбільш дискусійних проблем [7, арк. 6]. У цьому плані особлива увага М. Кордуба приділяв методичним і методологічним аспектам наукового пошуку, цілком позбавленим ідеологічних нашарувань, властивих радянській епосі.

На семінарських заняттях з названих дисциплін вчений робив наголос на міждисциплінарних і міжкурсових зв'язках. Як свідчить складений ним навчальний план, педагог часто практикував використання міжпредметних зв'язків історії з географією [7, арк. 5]. Для цього він вимагав у студентів вміння користуватися географічною картою при описі історичних подій, знання історичної та сучасної топографічної номенклатури для пояснення цивілізаційних трансформацій у східноєвропейському регіоні, врешті підштовхував початкуючих істориків до самостійного складання історичних карт як запоруки набуття і стійкого засвоєння орієнтувальних компетенцій не тільки в історичному часі, а й просторі.

На посаді професора Львівського університету визначний педагог продовжує свою працю над підготовкою україномовних підручників для вищої школи. Зважаючи на гостру потребу в навчальних посібниках, М. Кордуба написав текст лекцій зі спецкурсу «Західні слов'яни в добу Перемислидів і П'ястів», рукопис якого дійшов до нашого часу. Ця праця, як твердить В. Чорній, є не тільки навчальним посібником, а й синтетичним науковим дослідженням, що містить оригінальні положення і висновки [19, с. 265–272].

Звісно, що принципова об'єктивність М. Кордуби у викладанні навчальних предметів, його акцент на наукових авторитетах, а не ідеологічних орієнтирах, не могли залишитися поза увагою ректорату партійної адміністрації Львівського університету. В перші повоєнні роки більшовицькі ідеологи перейшли в наступ на прибічників концепції історії України М. Грушевського – передусім його живих учнів М. Кордубу та І. Крип'якевича.

Перші доноси на цих представників Львівської історичної школи М. Грушевського в університеті з'явилися в грудні 1945 р. За формулюванням тогочасного ректора І. Беляєкевича, це подавалося так, що «ворожі шкідливі виступи професорів М. Кордуби, І. Крип'якевича та інших деякі комуністи університету імені І. Франка почали викривати ще в грудні 1945 р.» [10, с. 340]. Офіційно критику «буржуазно-націоналістичних концепцій» М. Грушевського та його школи у Львівському університеті розпочато в лютому 1946 р. за ініціативою партійної організації університету [3, с. 56]. Як й інших учнів М. Грушевського, М. Кордубу морально тероризують. Йому було запропоновано виступити із осудженням свого вчителя, назвали навіть тему доповіді: «Буржуазно-націоналістичне висвітлення історії стародавніх часів, зокрема Київської Русі, у М. Грушевського». Але М. Кордуба, чудово усвідомлюючи наслідки свого вчинку, не виступив проти наукової концепції свого вчителя. Більше того, на запланованому засіданні він виголосив доповідь: «Михайло Грушевський як дослідник княжої доби історії України», в якій назвав його одним з найвидатніших істориків України та висловив жаль, що автора «Історії України-Руси» несправедливо критикують деякі його земляки-українці [3, с. 56].

Смілива позиція М. Кордуби коштувала йому посади у Львівському університеті і фактично змусила повністю припинити наукову діяльність. Його «перевихованням» займалися партійні і радянські органи всіх рівнів. Мужність і відданість науці коштувала історика дорого. Літній учений не витримав морального терору, принижень, цькування. Під час роботи у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка НАН України 30 квітня 1947 р. у М. Кордуби стався інсульт, внаслідок чого 2 травня того ж року він помер.

Отже, останній акорд педагогічної праці М. Кордуби, хоча й був пов'язаний зі складним періодом найбільшої в історії людства війни та насильницької радянської західноукраїнських

земель у перші повоєнні роки, постає як гідна відповідь справжнього українського інтелігента й освітянина неприхильним життєвим обставинам його народу. Як в середній, так і у вищій школі М. Кордуба давав учням науково-вивірені знання про минуле людства та прищеплював загальнолюдські цінності, спроектовані на українську цивілізаційну спадщину. В методичному аспекті педагог надалі вдосконалював розроблену ще на початку ХХ століття систему прийомів і методів, в якій провідне місце посідали міжпредметні зв'язки історії та географії, а у вищій школі – самостійна творча робота студентів на семінарі при ненав'язливому педагогічному керівництві викладача. Не полишав у ті складні роки М. Кордуба й дидактичної роботи, збагативши українську педагогічну літературу підручниками, що не мали ще в той час вітчизняних аналогів. Все це дає змогу ствердити вагомість внеску визначного педагога в українське освітнє життя 40-х років ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білинський Б. Спогади про дідуся / Богдан Білинський // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 2003. – Вип. 5–6. – С. 373–375.
2. Випивач Л. Мої спогади / Леонід Випивач // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 98–101.
3. Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його львівською школою за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Воля і Батьківщина. – № 3. – С. 53–91.
4. Дашкевич Я. Мирон Кордуба зблизька / Ярослав Дашкевич // Пам'ять століть. Історичний науковий та літературний журнал. – № 6. – 2001. – С. 114–119
5. Державний архів Львівської області. – Ф. Р. – 2923 (Особистий фонд Мирона Кордуби). – Оп. 1. – Спр. 1 (Документи біографічного характеру (паспорт, свідоцтво, автобіографія, посвідчення і ін.)). – 73 арк.
6. Державний архів Львівської області. – Ф. Р. 2923 (Особистий фонд Мирона Кордуби). – Оп. 1. – Спр. 18 (Конспект лекцій з історії України. Том І). – На 149 арк.
7. Державний архів Львівської області. – Ф. Р. - 923 (Особистий фонд Мирона Кордуби). – Оп. 1. – Спр. 4 (Матеріали службової діяльності (правила навчального розпорядку для вищих навчальних закладів, робочі плани кафедри, замовлення кафедри і ін.)). – 14 арк.
8. Дедик Я. Незабутня молодість / Ярослав Дедик // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 92–94.
9. З архіву проф. Івана Раковського: Листування. М. Кордуба, В. Сімович, еп. І. Бучко, І. Раковський // Український історик. – 1985. – № 1–4. – С. 212–221.
10. Культурне життя в Україні. Західні землі: документи і матеріали. В 2 т. – К.: Наукова думка, 1995. – Т. 1. – 750 с.
11. Панасюк В. Спогади про Холмщину та Холмську гімназію / Володимир Панасюк // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 32–37.
12. Піскорський В. Мої спогади / Володимир Піскорський // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 75–77.
13. Романюк Й. Школа знань і гартування дружби / Йосип Романюк // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 37–41
14. Сай Т. Холм під час німецької окупації (1939–1944 рр.) / Теодор Сай // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 6–11.
15. Сай Т. Моя Alma Mater / Теодор Сай // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 12–32.
16. Серкіз Я. Мирон Кордуба в оцінці сучасників / Ярослав Серкіз // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / відп. ред. Микола Литвин; – Львів, 2012. – Вип. 5: Ювілейний збірник на пошану Олександра Колянчука. – С. 179–183.
17. Серкіз Я. Плугатар національної історії / Ярослав Серкіз // За вільну Україну. – 1994. – 10 лютого.
18. Серкіз Я. Професор Мирон Кордуба / Ярослав Серкіз // Просвіта. – 1996. – 3 березня.
19. Чорній В. Заснування та перший період діяльності кафедри історії слов'ян Львівського університету ім. І.Франка (1945–1947) / Володимир Чорній // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 265–272.
20. Штик-Шутер Я. Наші професори / Ярослава Штик-Шутер // Українська гімназія в Холмі (1940–1944). Книга пам'яті. – Львів, 1997. – С. 141–146.

О. Е. ЖОСАН

**ШКІЛЬНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ
ОКУПАЦІЇ 1941–1944 РОКІВ**

Досліджується один із складних і невивчених періодів історії формування змісту освіти у школах України, зокрема, визначаються основні проблеми шкільного підручникотворення під час німецької окупації. Особлива увага приділяється спробі частини української інтелігенції у складних умовах «нового порядку» реалізувати у змісті підручників патріотичні ідеї.

Ключові слова: зміст освіти, вітчизняна шкільна навчальна література, шкільний підручник, зміст підручника, підручникотворення.

А. Е. ЖОСАН

**ШКОЛЬНАЯ УЧЕБНАЯ ЛИТЕРАТУРА В УКРАИНЕ ВО ВРЕМЯ НЕМЕЦКОЙ
ОККУПАЦИИ 1941–1944 ГОДОВ**

Исследуется один из сложных и неизученных периодов истории формирования содержания образования в школах Украины, в частности, определяются основные проблемы создания школьных учебников во время немецкой оккупации. Особое внимание уделяется попытке части украинской интеллигенции в сложных условиях «нового порядка» реализовать в содержании учебников патриотические идеи.

Ключевые слова: содержание образования, отечественная школьная учебная литература, школьный учебник, содержание учебника, создание учебников.

A. E. ZHOSAN

SCHOOL EDUCATIONAL MATERIALS IN UKRAINE, 1941–1944

The most difficult and unexplored periods of the formation of educational content in schools of Ukraine, in particular, the main problems of creation of school textbooks during the German occupation are defined in the article. Special attention is given to attempt of Ukrainian clerisy who implement their patriotic ideas into school textbooks in difficult circumstances of «new order».

Keywords: educational content, domestic school educational materials, a school book, the content of school book, the construction of a school book.

Проблема розробки змісту освіти належить до «вічних» у педагогіці. Матеріальним виразником змісту освіти, засобом його реалізації є навчальна література, тому вдосконалення її якості – пріоритетне завдання розбудови національного шкільництва.

Питаннями становлення і розвитку вітчизняної навчальної літератури займалися Р. Арцишевський, Л. Березівська, Н. Богданець-Білоskalенко, Л. Височан, А. Зякун, Г. Касьянов, О. Коваленко, Я. Кодлюк, В. Кузьменко, Н. Кузьменко, П. Мороз, В. Оліфіренко, О. Пасічник, Г. Розлуцька, І. Семперович, І. Смагін та ін. Наявний науковий фонд свідчить, що зміст, структура і тенденції розвитку шкільної навчальної літератури у ХХ ст. ще не були предметом системного історико-педагогічного дослідження.

Важливим, але не повністю осмисленим і майже невисвітленим в історії вітчизняної шкільної навчальної літератури є період німецької окупації України (1941–1944 рр.). Про це надзвичайно мало і скупо написано українськими дослідниками як в Україні, так і в діаспорі. Вивчення цієї проблеми у контексті розвитку освіти на окупованих територіях є актуальним і тому, що до цього часу існують суперечки щодо співпраці освітньої та наукової еліти України з німцями.

Загальна картина освіти в період німецької окупації, а також деякі відомості про навчальну літературу збереглися в різних періодичних виданнях, архівних фондах та у спогадах свідків. Ці питання у своїх історико-педагогічних дослідженнях вивчали Л. Задорожна,